

TSIVIILASJADE EELETTEVALMISTAMISE SEADUS- ANDLIKUST REGULEERIMISEST EESTI NSV TSIVIIL- PROTSESSI KOODEKSI PROJEKTIS

E. Salumaa

Tsiviilõiguse ja -protsessi kateeder

Asja ettevalmistamist kuulamiseks peetakse õigustatult mis tahes kohtuasja kiire, asjaliku ning õige lahendamise peamiseks tagatiseks.

Vaatamata sellele toimub asja ettevalmistamine praktikas paljudel juhtudel mitterahuldavalt. Selle tulemuseks on asjade menetlemiseks ettenähtud tähtaegadest mittekinnipidamine, asjade lahendamise venimine, samuti ka ebaõige lahendamine.

Vastava praktika üldistamine näitab, et asjade eeltevalmistamisel esinevate väärnähtuste põhjuste hulgas kuulub küllaltki oluline koht kehtiva seadusandluse puudujääkidele.

Viimaste käsitlemise eesmärgil võetakse lähema vaatluse alla peamiselt kehtiva VNFSV Tsiviilprotsessi koodeksi¹ vastavad sätted, ja mitte üksnes sellepärast, et neid rakendatakse meie vabariigi kohtutes, vaid ka sellepärast, et asjade eeltevalmistamine on siin võrreldes teiste liiduvabariikide TsPK-de vastavate sätetega kõige paremini reguleeritud.

Teatavasti TsPK § 80 oma esialgsel kujul ei näinud ette asja eeltevalmistamise läbiviimist.

VKTK määrusega 20. novembrist 1929. a. nimetatud sätet aga muudeti. Selle uues redaktsioonis, mis kehtib ka tänapäeval, fikseeriti juba rida toiminguid, mida kohtunik asja eeltevalmistamise korras peab sooritama. Lisaks eelnevale kehtestati nimetatud määrusega TsPK §§ 80-a, 80-b ja 80-v.

Kuigi nõukogude protsessualistid just seadusandluse nimetatud muudatuse alusel peavad asja eeltevalmistamist iseseisvaks protsessistaadiumiks², ei tule unustada, et kehtiv seadusandlus ei tõmba siiski selgeid piirjooni asja algatamise ja eeltevalmistamise kui iseseisvate protsessistaadiumide vahele. Viimati öeldut

---

¹ Edaspidi TsPK.

² Üksikud autorid asja eeltevalmistamist siiski iseseisvaks protsessistaadiumiks ei pea. (Vt. A. Ф. Клейнман, Советский гражданский процесс, М 1954, lk. 30.)

kinnitab kõigepealt see asjaolu, et asja eeltevalmistamist reguleerivad sätted on paigutatud asja algatamist reguleerivate sätete hulka. Täiesti ebamääraseks jätab vahetegemise asja algatamise ja eeltevalmistamise vahel ka TsPK § 80 esimene lõige, kus räägitakse üksnes sellest, et asja eeltevalmistamine viiakse läbi enne tema arutamisele määramist kohtuistungil. Lisaks eelnevale mõned protsessuaalsed toimingud, mis TsPK § 80-a järgi arvatakse eeltevalmistavate toimingute hulka, nagu hagiavalduse vastuvõtmisest keeldumine asja mitteallumise tõttu antud kohtule (TsPK § 31), hagi hinna määramine kohtu poolt, kui hageja poolt näidatud hagi hind ilmselt ei vasta haigetava eseme väärtusele (TsPK § 37), ja kohtukulude maksmisest vabastamine (TsPK § 43), kuuluvad sisuliselt siiski asja algatamise staadiumisse.³

Asja eeltevalmistamise kui iseseisva protsessistaadiumi piirjoonte fikseerimisel pole võimalik mööda minna küsimusest, milline asend on toimingute kompleksil, kuhu kuuluvad asja kuulamisele määramine ja kutsete saatmine.

Kehtiv seadusandlus lülitab nimetatud toimingud asja eeltevalmistamise staadiumist välja. Selline järeldus tuleneb otseselt TsPK § 80 esimese lõike ja § 80-v praegu kehtivast redaktsioonist.

Ka erialases kirjanduses kannab enamik autoreid nimetatud toimingud väljapoole asja eeltevalmistamise staadiumi. Et seejuures nimetatud toiminguid ei sõandata paigutada ka asja kohtuliku arutamise staadiumisse, siis faktiliselt jäetakse need n. ö. õhku rippuma kusagile asja eeltevalmistamise ja kohtuliku arutamise staadiumi vahele.⁴

Sellega nõustuda pole muidugi võimalik. Asja kuulamisele määramine ja sellele järgnev kutsete saatmine on toimingud, mis sisuliselt kuuluvad asja eeltevalmistamise staadiumisse, sest ilma neid sooritamata on võimatu asja kohtulikku arutamist alustada ja läbi viia.⁵

³ Erialases juriidilises kirjanduses on nimetatud toimingute kuuluvuse osas seisukohad lahkuminevad. Osa autoreid arvab nimetatud toimingud eeltevalmistavate toimingute hulka (vt. A. Ф. Клейнман, Советский гражданский процесс, М. 1954, lk. 223; Ц. М. Апарникова, Обеспечение полноты доказательственного материала к судебному разбирательству дела. Вопросы гражданского права, колхозного права и гражданского процесса, М. 1958, lk. 170; jt.). Teised seevastu leiavad, et need peaksid kuuluma toimingute hulka, mida tuleb sooritada asja algatamisel (vt. М. А. Гурвич, Лекции по советскому гражданскому процессу, М. 1950, lk. 142—143; О. Н. Зерина, Судебное рассмотрение гражданского дела в советском гражданском процессе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Л. 1953, lk. 8—9; jt.).

⁴ Vt. С. Н. Абрамов, Советский гражданский процесс, М. 1952, lk. 230; К. С. Юдельсон, Советский гражданский процесс, М. 1956, lk. 244; jt.

⁵ Me ei pea vastuvõetavaks O. N. Zerina ettepanekut kanda TsPK § 80-v üle peatükki «Asja algatamine» (vt. О. Н. Зерина, viidatud töö, lk. 7), sest nimetatud säte oleks siin täielikuks võõrkehaks. Pealegi asja kuulamisele määramine ja kutsete saatmine viiakse ka TsPK §-s 80-v märgitud juhtumil läbi ikkagi siis, kui asi on menetlusse võetud, s. t. kui asja algatamise staadium on lõppenud.

Seejuures tuleb asuda seisukohale, et kohtukutsete saatmine kui mitte ainult esimese astme kohtu tegevuse suhtes olulist tähtsust omav toimingute kompleks vajab üksikasjalist reglementeerimist eraldi. Seetõttu aga eellettevalmistamist reguleerivais sätetes tuleb kutsete saatmist ainult mainida ja teha viide koodeksi vastavaile sätetele, kus küsimus leiab üksikasjalisemat reguleerimist.

Erialases kirjanduses on avaldatud kahtlust, kas TsPK §-des 51, 52, 113 ja 114 fikseeritud toimingute sooritamine eellettevalmistamise korras, nagu seda näeb ette TsPK § 80-a, on kooskõlas nõukogude tsiviilprotsessi põhiprintsiipidega ja NSV Liidu, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusega.⁶

Meie arvates TsPK §-des 51 ja 52 ettenähtud võimalus trahvi määramiseks ekspertidele ja kolmandatele isikutele asja eellettevalmistamise korras õigustab ennast täielikult asja lahendamiseks vajalike tõendite õigeaegse kohtusse saabumise kindlustamise vahendina.

Mis puutub aga menetluse peatamise asja eellettevalmistamise korras (TsPK §-d 113 ja 114), siis ka selles osas peaks jääma kehtima senine kord, sest see võimaldab säästa nii kohtu kui ka asjaosaliste aega.

Lisaks eelnevale tuleks asja eellettevalmistamist reglementeerivate sätetega näha ette võimalus määruse tegemiseks selle kohta, kui suurel määral lastele ülalpidamise nõudmise asjus kostja on kohustatud ajutiselt, kuni vaidluse lahendamiseni, kandma laste ülalpidamise kulusid. Teatavasti nimetatud küsimust reguleeritakse käesoleval ajal VNFSV APEK-i §-ga 50. Et aga küsimus oma olemuselt on protsessuaalne, siis oleks õigem seda tulevikus reguleerida TsPK-s.

Samuti tuleks ENSV TsPK projektis fikseerida säte, mille kohaselt kohtunik võib asja eellettevalmistamise korras teostada ka helgi tagamist.

Asja eellettevalmistamise esiletõstmiseks ENSV TsPK projektis iseseisva ja selgelt piiritletud protsessistaadiumina on tarvis kõik asja eellettevalmistamist reglementeerivad sätted koondada ühtseks tervikuks koodeksi iseseisva peatüki kujul. Loomulikult on tarvis siit välja lülitada sätted, mida me eespool pidasime asja algatamist reguleerivate sätete hulka kuuluvaiks. Seejuures kõigile nähtava piirjoone tõmbamiseks asja algatamise ja eellettevalmistamise staadiumi vahele tuleb sõnaselgelt märkida, et asja eellettevalmistamine viiakse läbi peale asja menetluse võtmist.

Järgnevalt vaatleme asja eellettevalmistamise eesmäärke ja nende saavutamiseks lahendamist vajavaid põhilisi ülesandeid.

TsPK § 80 kehtestab, et asja eellettevalmistamine viiakse läbi

⁶ Vt. Советский гражданский процесс, М. 1948, lk. 254.

asja lahendamise kiirendamise (minu sõrendus — E. S.) eesmärgil.

Asja eeltevalmistamine teenib kaheldamatult nimetatud eesmärki. Nõustuda ei saa aga sellega, et veelgi tähtsam eesmärk, nimelt asja õige lahendamise kindlustamine, on kehtivas seadusandluses jäänud fikseerimata.

ENSV TsPK projektis tuleb nimetatud lünk kindlasti kõrvaldada. Kõrvuti asja lahendamise kiirendamisega tuleb asja eeltevalmistamise eesmärgina fikseerida ka tema õige lahendamise kindlustamine.

Kehtiv seadusandlus ei tõsta selgelt esile ka asja eeltevalmistamise staadiumis' lahendamist vajavaid põhilisi ülesandeid.

Osaliselt tingib seda asjaolu, et seaduses fikseeritud eeltevalmistavate toimingute loetelu ei hõlma kõiki olulisi toiminguid, mida asjade eeltevalmistamise igapäevases praktikas on tarvis sooritada. Peamine aga, miks asja eeltevalmistamise põhiülesanded reljeefselt esile ei kerki, seisneb selles, et eeltevalmistavate toimingute loetelu kehtivas seadusandluses on süsteemitu. Läbisegi esitatakse siin nii tõendite kogumisega kui ka hoopis teist laadi küsimuste lahendamisega seotud toiminguid.

Eeltevalmistavate toimingute selline segipaisatus kehtivas seadusandluses pole aga millegagi õigustatud.

Asi on nimelt selles, et enamiku asja eeltevalmistamise korras sooritatavate toimingutega ei lahendata mitte mingisuguseid omaette eraldi seisvaid üksikküsimusi, vaid küsimusi, mis on mingi ulatuslikuma ülesande lahendamise raames üksteisega tihedalt seotud. Seetõttu küsimus asja eeltevalmistamise põhiülesannetest on eelkõige küsimus asja eeltevalmistamist reguleerivate sätete süstematiseerimisest. Ja selle praktiline tähtsus ei ole mitte väike, kui arvesse võtta, et sätete süsteemitus kehtivas seadusandluses põhjustab paljudel juhtudel süsteemitust ka eeltevalmistavate toimingute läbiviimisel praktikas, mille tulemuseks on sageli halvasti ettevalmistatud kohtuasi.

Erialases juriidilises kirjanduses on asja eeltevalmistamise põhiülesannete probleemi vähe käsitletud, kusjuures esitatud seisukohad kannatavad ühekülgsuse all.

Nimelt osa autoreist, kes mainitud küsimuse kohta on mõtteid avaldanud, leiab, et asja eeltevalmistamise ainsaks põhiülesandeks on tõendamismenetluse ettevalmistamine.⁷

Taolise vaatekoha kujunemisele on kaheldamatult kaasa aidanud NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi poolt antud juhtnöörid, mis asetavad võrdusmärgi asja eeltevalmistamise ning tõendamis-

---

⁷ Vt. E. И. Филиппов, Право на труд и его защита в советском гражданском процессе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Свердловск 1953, lk. 11; С. В. Курьлев, Об организации предварительной подготовки дела в советском гражданском процессе. «Советское государство и право», 1955, № 1, lk. 38.

menetluse ettevalmistamise vahele. Tüüpiline on ses mõttes NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi määrus 25. aprillist 1947 a. nr. 7/1/u/ «Tsviillasjade kiirendamisest kohtuis», kus (p. 2) märgitakse, et asi tuleb «määrata kohtuistungil arutamisele alles pärast seda, kui asi on arutamiseks ette valmistatud, s. t. täpsutatud poolte nõuded ja vastuväited välja selgitatud ja kogutud asja lahendamiseks vajalikud tõendid»⁸ (minu sõrendus — E. S.)

Pole raske näha, et asja eeltevalmistamine taandatakse siin tõendamismenetluse ettevalmistamisele.

Teiselt poolt, arvestades reaalsel tegelikkust, märgivad mõned autorid päris õigesti, et peale tõendamismenetluse ettevalmistamise tuleb lahendada ka teisi küsimusi.⁹ Sealjuures enamik neist ei selgita aga lähemalt, missugused need on, või kui mõni neist seda teebki, siis kahjuks erinevate ettevalmistavate toimingute süsteemitu loetelu esitamise teel.¹⁰

Võttes aluseks sooritada tulevate toimingute lähema eesmärgi, võib neid siiski süstematiseerida ja selle alusel välja tuua need põhilised ülesanded, mis seisavad kohtute ees asja eeltevalmistamise staadiumis.

Meie arvates need on järgmised.

1. Tõendamismenetluse ettevalmistamine.

2. Protsessiosaliste ringi kindlaksmääramine ja nende kaasatõmbamise abinõude tarvituselevõtmine.

3. Tarviduse korral hagide ühendamine, hagi tagamine, lastele ülalpidamise nõudmise asjades kostja töötasust ajutiselt, kuni vaidluse lahendamiseni laste ülalpidamiseks tarvisminevate summade kindlaksmääramine, menetluse peatamine.

4. Asja kuulamisele määramine ja asja lahendamisest osavõtvaile isikuile kutsete saatmine.

Asumegi nüüd selle juurde, kuidas kehtiv seadusandlus reglementeerib nimetatud ülesannete lahendamist, missugused on siin esinevad puudujäägid ja kuidas neist tuleks ENSV TsPK koostamisel üle saada.

Kõigepealt peatume seoses tõendamismenetluse ettevalmistamisega üleskerkivail küsimustel.

Tõendamismenetluse ettevalmistamise lõppeesmärgiks on anda asja kohtuliku arutamise ajaks kohtu käsutusse kõik asja lahendamiseks vajalikud ja seadusega lubatud olulised tõendid. Viimase saavutamiseks tuleb aga lahendada terve rida vahepealseid ülesandeid. Lähtudes puhtmetoodilistest kaalutlustest peaks nende lahendamise järjekord olema selline:

---

⁸ NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi kehtivate määruste kogu 1924—1951. a., Tallinn 1953, lk. 184.

⁹ Vt. С. Н. Абрамов, Советский гражданский процесс, М. 1952, lk. 227; Советский гражданский процесс (Учебник ВЮЗИ), М. 1957, lk. 247.

¹⁰ Vt. О. Н. Зерина, viidatud teos, lk. 6—7.

- 1) tõendamiseseme esialgne piiritlemine;
- 2) tõendamisesemesse kuuluvate faktiliste asjaolude tuvastamiseks vajalike ja seadusega lubatud tõendite kindlaksmääramine;
- 3) abinõude tarvituselevõtmine oluliste tõendite õigeaegse kohtusse saabumise kindlustamiseks.¹¹

Tsiviiliasjade eeltevalmistamise praktika üldistamise alusel tuleb asuda seisukohale, et tõendamismenetluse ettevalmistamine peab algama tõendamiseseme, tõendamisele kuuluvate faktide esialgsest piiritlemisest.

See on ka loomulik, sest enne, kui asuda tõendite kogumisele, on tarvis omada selget ettekujutust, missuguste asjaolude tõendamiseks neid on tarvis koguda.

Peale selle, ülevaate omamine tõendamisesemest ja selle alusel ka asja lahendamiseks vajalikest tõendeist annab eeltevalmistust teostavale kohtunikule võimaluse selgusele jõuda, kas pooled on kõiki olulisi tõendeid silmas pidanud, ja kui pole, siis teha neile asjalikke ettepanekuid vajalike tõendite muretsemiseks. Ühtlasi tekib siin võimalus ette näha, kas ja missuguseid tõendeid peab kohus koguma omal initsiatiivil.

Kahjuks tuleb märkida, et praktikas paljud kohtunikud asuvad siiski tõendamismaterjali ettevalmistamisele, ilma et neil oleks tõendamisele kuuluvate faktide kohta selget ettekujutust.

Seetõttu kaob tõendite kogumise eesmärgipärane iseloom. Asjad koormatakse üle mittevajaliku materjaliga, samal ajal kui asja lahendamiseks vajalikud tõendid jäävad kogumata. Ettekujutuse puudumine tõendamiseseme kohta tingib mõnikord isegi seda, et siia kuuluvad faktid jäävad üldse tuvastamata, vaatamata sellele et kõik olulised tõendid nende tuvastamiseks olid olemas. Lõpuks tõendamiseseme piiritlemata jätmise tõttu selguvad sageli alles kohtuistungil olulised tõendamist vajavad asjaolud. Viimane omakorda toob kaasa kas siis asja arutamise edasilükkamise vajalike tõendite kogumiseks, või mis veel pahem — asja otsustamise mitte-küllaldase tõendmaterjali alusel.

Nagu me eelnevast näeme, on mitmesuguste ebasoovitavate nähtuste esinemine tõendamismenetluse ettevalmistamisel tingitud peamiselt sellest, et kohtunikud ei järgi siin erilist tähtsust oma-avat meetodilist nõuet — ei piiritle eelnevalt tõendamiseset. Üheks oluliseks põhjuseks, miks seda ei tehta, on asjaolu, et TsPK § 80 ei püstitagi taolist nõuet.

Ülaltoodud puuduste vältimiseks asjade eeltevalmistamise praktikas on tarvis ENSV TsPK-s sõnaselgelt ette näha, et tõendamismenetluse ettevalmistamine peab algama tõendamiseseme esialgsest piiritlemisest.

Järgnevalt peatume sellel, mida siis tuleks mõista tõendamis-

---

¹¹ Vt. К. С. Юдельсон, Предварительная подготовка дела в советском гражданском процессе, М. 1948, lk. 10—13.

eseme all ja kuidas vastavais sätteis tuleks lahendada tõendamiseseme eelneva kindlakstegemise meetodite küsimus.

Teatavasti moodustavad tõendamiseseme iga kohtuliku vaidluse puhul juriidilised faktid kui ka teised asjaolud, millele pooled toetuvad kui oma nõuete ja vastuväidete alusele.

Teiste sõnadega, tõendamisesemesse kuuluvad hagi aluseks olevad faktilised asjaolud, ja kui kostja peaks kasutama temale seadusega antud õigust vastuväidete ja vastuhagi esitamiseks, siis ka viimaste aluseks olevad faktilised asjaolud.¹²

Peatume nüüd lähemalt hagi aluse kui tõendamiseseme kõige olulisema elemendi piiritlemisega tõusetuvatel küsimustel.

Hagi alusesse, millega hageja põhistab oma haginõuet, kuuluvad mitmesuguse iseloomuga faktilised asjaolud. Siia kuuluvad kõigepealt asjaolud, mis peavad näitama, et poolte vahel on õigussuhe või et see on muutunud või lõppenud.

Nimetatud faktilised asjaolud määratakse kindlaks materiaa-õigusliku normi hüpoteesiga.

Tõendamismenetluse ettevalmistamisel on kohtunikul tarvis vaid lähtudes poolte suhetele antud esialgsest juriidilisest kvalifikatsioonist need faktilised asjaolud piiritleda. Nii näiteks kui kohtunik kvalifitseeris poolte suhted NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 14. märtsi 1945. a. seadluse «NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 8. juuli 1944. a. seadluse rakendamise korrast laste suhtes, kelle vanemad ei ole omavahel registreeritud abielus» § 3 järgi¹³, siis vastavalt nimetatud õigusnormile ja selle alusel saabki kohtunik eelnevalt kindlaks määrata, et poolte õiguslike vahekordate alusena vajavad tõendamist 1) registreeritud abielu olemasolu lapse vanemate vahel, 2) lapse põlvnemise fakt ja 3) lapse omaksvõtu fakt isa poolt.

Et materiaaõiguslik norm määrab ära need faktilised asjaolud, mis poolte õiguslike vahekordate tekkimise, muutumise või lõppemise alustena kuuluvad hagi alusesse ja hiljem ka tõendamisele, siis seetõttu omab kogu hilisema tõendamismenetluse ja asja õige lahendamise suhtes erakordselt suurt tähtsust poolte suhetele õige esialgse juriidilise kvalifikatsiooni andmine, selle materiaa-õigusliku normi leidmine, mis poolte suhteid reguleerib. Tuleks isegi öelda, et poolte suhetele esialgse juriidilise kvalifikatsiooni andmine on hagi alusfaktide kui tõendamiseseme peamise elemendi õige piiritlemise võtmeks.

Kiigi poolte suhete esialgsel juriidilisel kvalifitseerimisel on erakordne tähtsus, kehtiv seadusandlus seda ei reguleeri.

Arvestades ülalöeldut on selge, et seadusandluse nimetatud lünk tuleb kõrvaldada ENSV TsPK-s. Üksikasjaliselt tuleb siin ette

---

¹² Olgu märgitud, et mitte kõik poolte nõuete ja vastuväidete aluseks olevad asjaolud ei kuulu tõendamisesemesse. Tõendamisesemest lülitatakse välja üldteadaolevad ja teiste kohtuotsustega kindlaks tehtud faktilised asjaolud.

¹³ Vt. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1945, № 15.

näha, kes, millal ja missuguste meetodite abil poolte suhete esialgset õiguslikku kvalifitseerimist teostab.

Kehtiva seadusandluse kohaselt (VNFSV TsPK § 76 p. «g») on hageja hagiavalduses kohustatud esitama üksnes hagi aluseks olevate olude kirjelduse. Kui see säte jätta praegusel kujul kehtima ka uues seadusandluses, ja meie arvates tuleks seda teha, siis poolte suhetele esialgse juriidilise kvalifikatsiooni andmise kohustus peab jääma kohtuniku ülesannetesse.

Poolte suhete esialgset õiguslikku kvalifitseerimist peab kohtunik üldreeglina teostama juba enne asja menetlusse võtmist, sest muidu pole võimalik asjatundlikult ja õigesti otsustada nii hagemisõiguse kui ka hagi esitamise protsessuaalset korda moodustavate tingimuste olemasolu üle. Teiselt poolt on see vajalik ka kohtu ja poolte aja säästmise ja menetluse kiirendamise huvides, eriti neil juhtumel, kus hageja esitab hagiavalduse isiklikult. Kohtunik, kvalifitseerinud asja, piiritlenud hagi alusfaktid ja saanud ülevaate vajalikest tõendeist, võib kohele anda hagejale vajalikke juhtnõure kui ka abi tõendite kogumiseks.¹⁴ Viimati mainitu eeldab muidugi hagiavalduste vastuvõtu õiget organiseerimist, eelkõige aga seda, et hagiavaldusi võtaks vastu kohtunik isiklikult, mitte aga keegi kohtu kantselei töötajatest. Rajooni rahvakohtute organiseerimine pakub selleks eriti soodsaid võimalusi.

Kuigi poolte suhete esialgne õiguslik kvalifitseerimine peab üldreeglina toimuma enne asja menetlusse võtmist, võib see teatud juhtudel aset leida ka asja eellettevalmistamise staadiumis, nimelt siis, kui hageja muudab hagi eset ja alust, kui esitatakse vastu hagi või kui on tarvis parandada asja algatamise staadiumis poolte suhetele esialgse õigusliku kvalifikatsiooni andmisel tehtud vigu. Seetõttu osutub vajalikuks poolte suhete esialgse õigusliku kvalifitseerimise, eriti aga selle meetodite reglementeerimine ka asja eellettevalmistamise kohta käivate sätetega.

Kui hagiavalduses on poolte õiguslike vahekordade aluseks olevad asjaolud esitatud selgelt ja täielikult, siis poolte suhetele esialgse õigusliku kvalifikatsiooni andmine võib toimuda hagiavalduse alusel.

Kaugelt sagedamini on haginõue, eriti aga selle aluseks olevad asjaolud, esitatud ebaselgelt. Sellisel juhtumil peab kohtunik need täpsustama vestluses hagejaga ja selle alusel kvalifitseerima poolte suhted.

On iseendast mõistetav, et vestlus hagejaga hagi elementide täpsustamiseks kui poolte suhete esialgse juriidilise kvalifitseerimise peamine meetod peab leidma seadusandliku fikseerimise

---

¹⁴ Eriti oluline on see tööõiguslikest suhetest tekkinud vaidluste ja lastele ülalpidamise nõudmise asjade lahendamisel, mille puhul on ette nähtud lühikesed menetluse tähtajad.

ENSV TsPK-s. Seejuures tuleks seda teha eespool märgitud põhimõtteist lähtudes.

Ülalesitatul alusel ei saa õigeaks pidada erialases kirjanduses nii K. S. Judelsoni¹⁵ kui ka O. N. Zerina¹⁶ poolt esitatud käsitlust, milles hagi elementide täpsustamist vaadeldakse üksnes asja eellettevalmistamise staadiumis. Et hagi elementide täpsustamise kaudu just toimubki poolte suhete esialgne kvalifitseerimine, siis sisuliselt küsimuse selline käsitlemine tähendab ka poolte suhete õigusliku kvalifitseerimise viimist üksnes asja eellettevalmistamise staadiumisse. Lisaks eelnevale tuleb märkida, et taoline vaatekoht on vastuolus asja algatamist reguleerivate protsessiõiguse normidega.

Samuti ei saa nõustuda K. S. Judelsoni väitega, nagu oleksid hagi elementide täpsustamise viisid ehk, teiste sõnadega, asja õigusliku kvalifitseerimise meetodid juba leidnud seadusandliku reguleerimise VNFSV TsPK § 80 p-des «d» ja «g».¹⁷ Pole raske näha, et TsPK § 80 p-d «d» ja «g» oma praeguses redaktsioonis lähevad vaikides mööda hagi elementide täpsustamise küsimusest. TsPK § 80 p-s «g» öeldakse üksnes seda, et kohunik «selgitab hageja küsitlemise kaudu hagiavalduse esitamisel kostja võimalikud vastuväited...» (minu sõnenduses — E. S.). s. t. hageja küsitlemise eesmärgiks pole mitte hagi elementide, vaid tõendamiseseme teise elemendi, nimelt kostja vastuväidete aluseks olevate asjaolude selgitamine. VNFSV TsPK § 80 p-s «d» räägitakse küll kostja väljakutsumisest esialgseks küsitlemiseks asjaolude kohta. Teatud juhtudel on võimalik ka asja niimoodi kvalifitseerida, kuid see osutuks kahtlemata kvalifitseerimise küsimuse lahendamiseks kaudsel teel, mis tooks kaasa vaid kasutat ajaraiskamist.

Hagi alusfaktide järgmise kategooria moodustavad faktid, mis näitavad, et kostja kui õigussuhete kohustatud subjekt ei täida vabatahtlikult oma kohustusi, et ta on pannud toime õiguserikkumise. Seetõttu õieti osutubki vajalikuks pöörduda hagiga kohtusse. Siit ka nende faktide nimetus — hagi ajendfaktid.

Seega hagi ajendfaktiks on vastavate materiaalõiguslike normide dispositsioonis ettenähtud konkreetse käitumisreegli mittejärgimise fakt, õiguserikkumise fakt.

Meie erialases kirjanduses on valitsevaks kujunenud seisukoht, et tõendamisele kuulub eriline, iseseisev faktide grupp — nn. pooli legitimeerivad faktid.

Nende all mõistetakse, nagu märgib K. S. Judelson, fakte, mis «seovad hagejat õigusega, mille kaitset ta palub, ja kostjat kohus-

¹⁵ Vt. K. C. Юдельсон, Советский гражданский процесс, М. 1956, lk. 239.

¹⁶ Vt. O. H. Зерина, viidatud teos, lk. 6.

¹⁷ Vt. K. C. Юдельсон, Советский гражданский процесс, lk. 239.

tusega, mille olemasolule viidatakse hagiavalduses»¹⁸ Sama mõtte on veelgi selgemini väljendanud J. L. Štutin, kes ütleb, et «need juriidilised faktid (mõeldakse pooli legitimeerivaid fakte — E. S.) annavad tunnistust selle kohta, et hageja ja kostja on kohtu poolt läbivaadatava tsiviilõigusliku suhte subjektid»¹⁹

Autorid, olles üksmeelsed legitimeerivate faktide mõiste osas, lähevad oluliselt lahku terves reas teistes küsimustes.

Üks osa autoreist eraldab nimetatud faktid hagi alusfaktide iseseisvaks kategooriaks,²⁰ kusjuures mõned neist rõhutavad nende faktide tihedat seost hagi alusfaktide teiste gruppidega²¹

Teine osa autoreist paigutab pooli legitimeerivad faktid välja-poolle hagi alust, sest need ei puudutavat vahetult haginõude põhistaatust, vaid olevat üksnes protsessi tekkimise ja arengu tingimusteks.²²

Eespool toodud autoritest erinevalt leiab N. B. Zeider, et pooli legitimeerivaid fakte pole üldse võimalik eraldada hagi aktiivseist alusfaktidest, sest õigust loovate, muutvate või lõpetavate faktide esitamine hageja poolt tähendavat ühtlasi faktide esitamist, mis kinnitavad antud õigussuhete seost vaidlevate pooltega.²³ Küsimuse uurimine konkreetsete hagi asjade alusel näitab veenvalt, et õigeks tuleb pidada N. B. Zeideri seisukohta.

Kui võtta näiteks lapsele ülalpidamise nõudmise hagi, mis on esitatud isa vastu, siis on ilmekalt näha, et lapse vanemate vaheline registreeritud abielu ja veresugulus isa ja lapse vahel kui õigust loovad faktid ühtlasi näitavad, et isa ja laps on vaieldava materiaalõigusliku suhte subjektid. Teiste sõnadega, nimetatud faktid kui õigust loovad faktid legitimeerivad last ja isa kui vastavalt hagejat ja kostjat. Mingisuguseid teisi, erilisi, pooli legitimeerivaid fakte pole siin võimalik esile tuua. Pealegi oleks siin legitimeerivate faktide eraldamine õigust loovatest niisama mõttetu ja kunstlik nagu õiguste ja kohustuste eraldamine isikuist, kes on nende õiguste ja kohustuste kandjaiks.

Eespool tähendasime, et tõendamisesemesse võivad peale hagi alusfaktide kuuluda ka asjaolud, millega kostja põhistab oma vastuväiteid ja vastuhagi.

¹⁸ К. С. Юдельсон, Предварительная подготовка дела в советском гражданском процессе, lk. 14.

¹⁹ Я. Л. Штутин, О предмете доказывания в советском гражданском процессе. «Советское государство и право», 1954, № 7, lk. 92.

²⁰ Vt. К. С. Юдельсон, Проблема доказывания в советском гражданском процессе, М. 1951, lk. 157; В. П. Воложанин, Предмет доказывания в советском гражданском процессе. Ученые записки БГУ, вып. 25, серия юридическая. Минск 1956, lk. 176—177; Я. Л. Штутин, viidatud teos, lk. 92—93; jt.

²¹ Vt. К. С. Юдельсон, Проблема доказывания в советском гражданском процессе, lk. 157.

²² Vt. Советский гражданский процесс, 1948, lk. 170.

²³ Vt. Н. Б. Зейдер, Элементы иска в советском гражданском процессе. Ученые записки Саратовского Юридического института имени Д. И. Курского, вып. IV, Саратов 1956, lk. 145.

Kõigepealt vastuväidete põhistamiseks esitatavaist asjaoludest. Nende esiletoomise eesmärgiks on lükata ümber kas hagi alus tervikuna või mõni siia kuuluvaist faktilistest asjaoludest.

Järgnevalt oleks oluline lühidalt käsitleda, mismoodi neid asja eellettevalmistamisel tuleb piiritleda.

Asjaolude selgitamisel, mida kostja võib esitada oma vastuväidete põhistamiseks, on oluline tähtsus nii hageja kui ka kostja eelneval küsitlemisel.

Seda nähaksegi ette vastavalt TsPK § 80 p-des «g» ja «d».

Seejuures viimati nimetatud sättes märgitakse, et kohtunik kutsub kostja esialgseks küsitlemiseks välja eriti keerulistes asjades.²⁴

Eitamata kostja väljakutsumise vajadust keerukate asjade puhul, millel on suur tähtsus mitte üksnes kostja vastuväidete selgitamise, vaid ka asja algatamisel antud juriidilise kvalifikatsiooni õigsuse kontrollimise seisukohalt, tuleb siiski konstateerida, et selline säte oma praegusel kujul ei õigusta ennast. Tõendamismenetluse ettevalmistamise praktika üldistamine näitab, et TsPK § 80 p. «d» peamine puudus seisneb selles, et ta suunab kohtunikku lihtsais asjus kostjat mitte välja kutsuma. Seetõttu kostja vastuväited ja nende põhistamiseks esitatavad asjaolud, mis sageli esinevad ka lihtsais asjus, selguvad alles kohtuistungil. Viimane omakorda toob kaasa kas asja edasilükkamise tõendite kogumiseks või siis asja otsutamise küllaldase tõendmaterjalita.

Eelöeldust lähtudes tuleks nimetatud sätte uues redaktsioonis loobuda põhimõttest, et kostja kutsutakse eelnevaks küsitlemiseks välja üksnes keerulistes asjades. Selle asemel tuleks kehtestada säte, et see toimub vajaduse korral ning hagi aluseks olevate asjaolude täpsustamise ja vastuväidete ning nende aluseks olevate asjaolude väljaselgitamise eesmärgil.²⁵

Mis puutub vastuhagi aluseks olevate asjaolude piiritlemise, siis see toimub samasuguste meetodite abil nagu iga tavalise hagi puhulgi.

Kui tuvastamisele kuuluvate asjaolude ring on eelnevalt kindlaks tehtud, siis järgnevalt peab kohtunik selgitama nende tuvastamiseks tarvisminevad tõendid.

Koguda tuleb loomulikult selliseid tõendeid, mis võivad anda vajalikke andmeid tuvastamisele kuuluvate faktide kohta ning on ühtlasi ka seadusega lubatud. Lühidalt — tõendite kogumisel tuleb silmas pidada tõendite suhtumuse ja lubatavuse põhimõtteid.

---

²⁴ Ka erialases kirjanduses on enamik autoreist samal seisukohal (Vt. М. А. Гурвич, viidatud teos, lk. 142; С. Н. Абрамов, Советский гражданский процесс, М. 1952, lk. 229; К. С. Юдельсон, Советский гражданский процесс, М. 1956, lk. 242 jt.).

²⁵ Nõustuda ei saa seisukohaga, et kostja tuleb kõigis asjus välja kutsuda eelnevaks küsitlemiseks (Vt. Л. М. Апарникова, viidatud teos, lk. 187), sest esineb kohtuasju, kus vaieldamatute kirjalike tõendite olemasolu tõttu pole mingit vajadust kostja küsitlemiseks.

Kui kohtunik on asja lahendamiseks vajalike tõendite ringi välja selgitanud, siis peab ta võtma tarvitusele abinõud, mis kindlustaksid tõendite õigeaegse saabumise kohtusse. Toimingud, mida kohtunik sellega seoses sooritama peab ja mis peaksid leidma fikseerimist ka koodeksi vastavais sättes, on mitmesugused. Nime-tada tuleks neist kõigepealt hagi esitajale ja kostjale tähtsaja määramist tõendite esitamiseks.

Kui hagi esitajal, samuti ka kostjal on raskusi tõendite muretsemisel, peab kohtunik neid aktiivselt abistama. Sõltuvalt konkreetsest olukorrast annab ta neile selleks kas õiendeid tõendite saamiseks või nõuab viimaseid ise.

Juhtumil, kui asjas olulised tunnistajad ei ela asja arutava kohtu tegevuspiirkonnas, tuleb asja eellettevalmistamist teostaval kohtunikul taotleda nende ülekuulamist erinõude korras kohapealse kohtu poolt. Lubamatu on, nagu õigesti märkis NSV Liidu Ülemkohtu tsiviilasjade kohtukolleegium, erinõude saatmise asemel asja suunamine lahendamiseks tunnistajate elukoha kohtule.²⁶

Erinõude korras tuleks teatud juhtudel üle kuulata lastele ülalpidamise nõudmise asjus ka kostja, nimelt siis, kui asi tuleb arutusele hagi esitaja elukoha kohtus, kostja elab aga viimasest kaugel. Kohtupraktika üldistamisest nähtub, et kostjad sellisel korral harilikult kohtusse ei ilmu, sõltumata sellest, kas kohus neid ilmumise kohustusest on vabastanud või mitte. Kostja ülekuulamine erinõude korras avalikul kohtuistungil tema elukoha kohtus on oluline mitte üksnes asjaolude igakülgse väljaselgitamise seisukohalt, vaid annab ka võimaluse kostja käitumisele hinnangu andmiseks ja temale kasvatusliku mõju avaldamiseks.

Kui asja õige lahendamise huvides tekib vajadus eksperdi arvamuse järele, tuleb kohtunikul tarvitusele võtta vastavad abinõud ekspertiisi õiguspäraseks, kvaliteetseks ja õigeaegseks teostamiseks.²⁷

Mõnikord võib oluliste tõendite olemasolu kindlustamiseks osutada vajalikuks teostada ka tõendite tagamist.

Säilitada tuleks ka kohtuniku õigus ainuisikuliselt trahvida eellettevalmistamise korras eksperti, kes jääb ilmunuta või ei anna arvamust kohtu poolt mittekaaluvaks tunnistatud põhjustel.

Samasugune õigus tuleks kohtunikule anda ka kolmandate isikute suhtes, kes keelduvad kohtu nõudmise peale esitamast nende käes olevaid dokumente või põhjusetult viivitavad dokumentide esitamisega. Viimane moment teatavasti praegu kehtivas seadusandluses puudub. Selle arvestamine on aga vajalik, sest

---

²⁶ Vt. Määrus asja nr. 03/267 kohta: Vannikova hagi Makovka vastu poja ülalpidamiseks vahendite väljamõistmiseks ja Makovka vastuhagi Vannikova vastu isaduse sissekande kehtetuks tunnistamiseks (vt. «Судебная практика Верховного Суда СССР», 1955, № 5, lk. 46—47).

²⁷ Antud küsimust reguleerivas sättes tuleb tingimata ette näha vajalikud garantiid poolte õiguste kaitseks.

põhjusteta viivitamist dokumentide esitamisel esineb küllaltki sageli.

Täiesti põhjatuks tuleb pidada erialases kirjanduses väljendatud arvamust selle kohta, et tulevasse seadusandluse ei tuleks võtta TsPK § 80 p-ga «b» analoogilist sätet, mis teatavasti lubab kohtunikul ainuisikuliselt koos pooltega teostada paiklikku vaatlust,²⁸ ja peamiselt sellepärast, et nimetatud säte pole kooskõlas vahendituse põhimõttega.

Tõendamismenetluse ettevalmistamise kõrval peab kohtunik lahendama ka protsessiosaliste kaasatõmbamise küsimuse. Selleks on konkreetse asja ettevalmistamisel tarvis, et kohtunik teeks osavõtu vajadust määravate faktorite arvestamise alusel kindlaks, missuguste protsessiosaliste osavõtt on tarvilik, ja rakendaks vajalikke abinõusid nende protsessi kaasatõmbamiseks. Igakord seda ei tehta. Selle peamine põhjus seisneb selles, et asja eeltevalmistamist reguleeriv seadusandlus läheb protsessiosaliste kaasatõmbamise küsimusest vaikides mööda. Praktika huvides vajab seadusandluse nimetatud lünk tulevases ENSV TsPK-s täitmist. Seejuures on vastavais sätteis tarvis ette näha vaid protsessiosaliste ringi piiritlemise ja nende kaasatõmbamiseks vajalike abinõude tarvituselevõtmise kohustus.

Ei saa nõustuda mõnikord tehtud ettepanekutega formuleerida antud säte kõigi tsiviilprotsessis esineda võivate protsessiosaliste loendi andmise kaudu. See on liigne ja viib tarbetule kordamisele, sest protsessiosaliste üksikasjaline loetelu tuleb anda juba varem, nende osavõttu reguleerivais eeskirjades.

Peale eespool käsitletud ülesannete võib kohtunik asja eeltevalmistamise korras lahendada ka teisi küsimusi, nagu ~~hagi tagamine, hagide ühendamine jne.~~ Seejuures asja eeltevalmistamist reglementeerivais sätteis tuleb nimetatud toimingute teostamise võimalust üksnes mainida, kuna üksikasjaliselt kuuluvad need reglementeerimisele mujal.

Kui kõik eespool nimetatud ülesanded on lahendatud, tuleb asi kuulamisele määrata.

On peetud võimalikuks asja määrata kuulamisele ka sel juhul, kui kõik ülejäänud eeltevalmistamise ülesanded pole lõplikult lahendatud.²⁹

Taolise seisukohaga on raske nõustuda, sest sel juhul võiks mõnigi vajalik toiming jääda asja kohtuliku arutamise ajaks sooritamata (näit. määratud ekspert haigestub, teine kohus viivitab erinõude täitmisega, kolmas isik ei esita õigeaegselt vajalikku dokumenti), mis toob kaasa asjatut ajaraiskamist, sest asja kohtulik arutamine tuleb edasi lükata.

²⁸ Vt. Ц. М. Апарникова, viidatud teos, lk. 205.

²⁹ Vt. Ц. М. Апарникова, Проверка доказательств судом первой инстанции в советском гражданском процессе. Автореферат диссертации, представленной на соискание ученой степени кандидата юридических наук, М. 1958, lk. 6.

Peab siiski märkima, et praktikas ollakse sunnitud eeltevalmistamist lõpule viimata kuulamisele määrama lastele ülalpidamise nõudmise ja tööasju, seda just nimetatud asjade kategooriate jaoks ettenähtud lühikeste menetlustähtaegade tõttu. Et kõige selle tagajärjeks on aga sageli asja ettevalmistamatus ning asja arutamise edasilükkamine, siis oleks otstarbekas nimetatud kategooria asjus ette näha pikemad menetlustähtajad.

Mis puutub asjaosalistele kutsete saatmisse, siis tulevases seadusandluses oleks tarvis kehtestada, mitu päeva enne asja kohtulikku arutamist kutset tuleb kätte anda (näit. 3 päeva). See võtaks võimaluse formaalselt suhtuda kutsete kätteandmisesse.

Selleks et tõsta asja eeltevalmistamist teostavate kohtunike vastutustunnet ja anda ka kõrgema astme kohtule võimalus kontrollida, kuidas asja eeltevalmistus oli organiseeritud, tuleb otstarbekaks pidada K. S. Judelsoni poolt tehtud ettepanekut viia tulevases seadusandlusse sisse säte, mis kohustaks kohtunikku määrusega vormistama, missuguseid eeltevalmistavaid toiminguid on tarvis läbi viia või missuguseid toiminguid läbi viidi.³⁰

Lõpuks olgu märgitud, et ei saa nõustuda erialases kirjanduses tehtud ettepanekuga, mille kohaselt uus seadusandlus peaks ette nägema asja eeltevalmistamise läbiviimise kohtuistungil kohtukoosseisu poolt.³¹ Pole raske näha, et selline uus kord oma praktilises rakenduses hakkaks sarnanema nende kohtute praktikaga, kes, viimata läbi asja eeltevalmistust, määravad asju kuulamisele ja peaaegu reeglina lükkavad asja arutamise edasi teisele istungile, selleks et vahepeal koguda vajalikke tõendeid.

³⁰ Vt. К. С. Юдельсон, Дальнейшее укрепление законности и вопросы нового гражданского процессуального законодательства. «Советская Юстиция», 1958, № 10, lk. 11—12.

³¹ Vt. С. В. Курьлев, viidatud teos, lk. 26.

О ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ДЕЛ В ПРОЕКТЕ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА ЭСТОНСКОЙ ССР

Э. Салуаа

Кафедра гражданского права и процесса

Резюме

Предварительная подготовка дела к слушанию является самостоятельной и очень важной стадией советского гражданского процесса, от проведения которой зависит правильное и своевременное разрешение судебных дел.

Несмотря на важность данной стадии процесса, в судебной практике она проводится во многих случаях неудовлетворительно.

Обобщение соответствующей практики показывает, что существенной причиной совершаемых при предварительной подготовке дел к слушанию ошибок, последствия которых отрицательно сказываются при разрешении дел, является отсутствие в действующем законодательстве четкой грани между стадиями возбуждения дела и предварительной подготовки и неудовлетворительное определение действующим законодательством основных целей и задач, а также методики предварительной подготовки дел.

Предварительной подготовке дела к слушанию, как самостоятельному институту советского гражданского процесса, в ГПК ЭССР предлагается отвести специальную главу. Кроме того, в целях установления четкой грани между стадиями возбуждения дела и предварительной подготовки, следует зафиксировать, что предварительная подготовка дела производится после принятия его к производству.

В качестве основных целей совершаемых в этой стадии процессуальных действий необходимо указать не только ускорение разрешения дела, как это сделано в ст. 80 ГПК РСФСР, но и правильное разрешение его.

Нормы, регулирующие процессуальные действия по предварительной подготовке дела, надлежало бы систематизировать в соответствии с решаемыми здесь задачами следующим образом: а) подготовка доказательственной деятельности, б) установление

круга всех участников процесса и принятие мер к их привлечению, в) совершение иных действий (в виде соответствующего перечня), г) назначение дела к слушанию и рассылка повесток.

В целях обеспечения полноты доказательств и целеустремленности их собирания, необходимо прежде всего установить, что подготовка доказательственной деятельности должна начинаться с определения предмета доказывания. Затем следует регламентировать вопрос о методах определения предмета доказывания и круга доказательств, а также о том, какие должны быть совершены действия, обеспечивающие своевременное доставление в суд необходимых доказательств.

В статье высказывается ряд предложений о регламентации привлечения участников процесса и о процессуальном оформлении действий по предварительной подготовке дела. Дается также критика некоторых высказанных в литературе предложений об организации предварительной подготовки дела.